

Persoonlijk onderzoek 2015-1

Kerstman bezorgt uniek kerstcadeau: een primeur van eitjes Eikenpage, *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758), op Amerikaanse eik!

Door Ortwin Hoffmann, Van Eyckpark 2, 9250 Waasmunster, België. ortwin.hoffmann@skynet.be

Inleiding

In 2013 heb ik voor het eerst per toeval bemerkt dat er in de kruin van onze solitaire Amerikaanse eik, *Quercus rubra* (Linnaeus, 1753) Eikenpages, *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758) leven (Fig. 1). De Amerikaanse eik, een exoot afkomstig uit Noord-Amerika, werd circa 200 jaar geleden hier voor het eerst in parken aangeplant. Dus niet zo evident voor de leefwereld van onze plaatselijke insecten om zich aan te passen aan een vreemde Eikensoort.

Fig. 1. Amerikaanse eik, tuin Waasmunster, 4.viii.2013 (Foto echtgenote O. Hoffmann).

Toch straf: wij wonen hier circa 30 jaar en nooit eerder is mij dit fenomeen opgevallen alhoewel ik altijd al door vlinders gefascineerd geweest ben. Voor mijn rug las ik regelmatig een rustpauze in en heb vanaf dan de nood aan de deugd gekoppeld: tijdens de vliegperiode rust ik even uit in de ligzetel steeds met zicht op onze Amerikaanse eik. Natuurlijk met verrekijker en fototoestel binnen handbereik. Rusten, observeren en genieten: een man kan dus toch méér dan één ding tegelijk... Zo heb ik tevens gemerkt dat andere dagvlinders zoals Atalanta, Dagpauwoog en Bont zandoogje graag ook in de kruin meegenieten van de laatste zonnewarmte om erna daarboven allicht een slaapplaatsje te zoeken.

Vóór 2013 had ik sporadisch al eens een (afgevlogen of dode) Eikenpage in onze vlindertuin gezien (zie Fig. 2), niet wetende dat ze er blijkbaar ook hun volledige levenscyclus doorbrengen. Maar ja, wie zoekt er nu met zijn hoofd in de lucht naar vlinders?...

Fig. 2. Eikenpage, Waasmunster, 27.vii.2007 (Foto O. Hoffmann).

Leefwereld en beschrijving Eikenpage alsook plan van aanpak

Het is een vlindersoort, behorend tot de Kleine pages, die een verborgen leven leidt en daardoor de indruk wekt vrij zeldzaam te zijn en ook moeilijk te inventariseren is. Ze leven immers bijna altijd in de kruinen van in hoofdzaak zomereiken, *Quercus robur* (Linnaeus, 1753). Ze voeden zich daar met de nectarachtige zoete honingdauw afgescheiden door bladluizen zodat ze niet echt de behoefte hebben om af te dalen naar de bloemen (o.a. Leverkruid) om nectar te slurpen met hun kleine roltong (Fig. 3). Enkel op zeer hete dagen gebeurt het wel eens dat ze vanop een Lelieblad komen drinken uit de vijver (Fig. 4) of 's morgens dauwdruppels opzuigen op het gazon (Fig. 5) om dan binnen de kortste keren terug te verdwijnen in de kruinen: het is enkel op deze manier dat ik ze in het verleden zeer sporadisch al eens betrappt had in onze eigen vlindertuin. Bovendien zijn ze qua kleur heel goed gecamoufleerd: bruine basiskleur.

Fig. 3. Eikenpage voedend op Leverkruid, Waasmunster, 6.viii.2011.

Fig. 4. Eikenpage drinkend op een Lelieblad, Waasmunster, 1.viii.2009.

Fig. 5. Eikenpage dauwdruppels opzuigend op gazon, Waasmunster, 16.vii.2011. (Foto's O. Hoffmann).

Elk vrouwtje zet ongeveer 50 à 70 solitaire eitjes af en dit bij voorkeur doorgaans tussen forse eindknoppen. Het piepkleine eitje (amper zo groot als een speldenkop) overwintert en in het voorjaar begint het kleine rupsje bij voorkeur 's nachts te eten van de knop en daarna van de jonge uitlopende blaadjes. Overdag houden ze zich meestal schuil in een zelfgemaakt spinsel. Allicht een overlevingstechniek van moedertje natuur? Nadien verpoppen ze in een los gesponnen cocon tussen de groeven van een dikke tak of stam ofwel in de strooisellaag onder de waardboom. Na een twintigtal dagen ziet de Kleine page het daglicht. We zijn nu medio juli en de vliegperiode duurt tot eind augustus (= 1 generatie). En zo is de cirkel rond: hun hele levenscyclus (= ei - rups - pop - imago) speelt zich af in de onmiddellijke nabijheid van "hun zomereik". Enfin, het bleef mij fascineren en ook dit jaar heb ik tijdens de vliegperiode heel regelmatig 2 à 3 Eikenpages tegelijkertijd korte vluchtjes zien maken in de kruin. Je ziet dan afwisselend een speling van donker en licht silvergrijs. Opvallend is dat ze met de zon meedraaien: 's morgens bij het opkomen van de ochtendzon zitten ze langs de straatkant en draaien in de loop van de dag mee zodat ik ze in de namiddag zie langs de kant van onze gazon. En ze blijven meestal doorgaan tot de ondergaande zon volledig verdwenen is. Op ietwat winderige dagen zoeken ze een beetje lagere regionen op. Dit is geen toeval meer: het is een bruidsboom waar de vlindertjes elkaar ontmoeten en koppeltjes vormen! En tussen de mannetjes is er ook territoriaal gedrag bij de vluchten in de kruin. Het is nog een goed bewaard geheim waarom ze generatie na generatie steeds dezelfde solitaire boom uitkiezen? Die moet zonder meer toch een speciale aantrekkingskracht uitoefenen.

In 2013 vlogen ze toch iets beter: toen zag ik er soms 4 à 5 tegelijkertijd. Het speelde hoe langer hoe meer in mijn hoofd om te weten te komen of er naast de koppelvorming ook eiafzet zou gebeuren? Hierover is in de literatuur weinig of geen wetenschappelijke kennis te vinden en zou dus een primeur kunnen betekenen (bevestigd door zowel Natuurpunt als de Nederlandse Vlinderstichting). Er zijn weinig of geen laaghangende takken die ik van op de hoogste trede van de ladder kan afspeuren, maar toch heb ik het zonder resultaat geprobeerd. En de drieledige ladder uitschuiven tegen de stam is ook geen optie: je moet immers aan de contouren van de takken kunnen.

Een hoogtewerker? Brandweer inschakelen? Op een gegeven moment heb ik contact genomen met Jan Van Herrewege, milieumambtenaar bij de gemeente Waasmunster, die ons lopende vlinderproject "Dagvlinders Durme- en Scheldegebied" genegen is. Hij stelde inderdaad voor om contact te nemen met de brandweer. Zij testen toch geregeld hun materiaal en het zou fantastisch zijn mochten ze hun ladder met korf eens uitschuiven vanop straat tot in de kruin van onze Amerikaanse eik. Ook zij waren direct bereid hun medewerking te verlenen en het was zoeken naar het geschikte moment. Inventarisatie van eitjes gebeurt best tijdens de winterperiode als de bladeren van de bomen zijn en er ook geen sneeuw of ijzel op de takken ligt zo niet zijn de eitjes quasi onvindbaar.

Inventarisatie

Op maandag 22 december 2014 om 12:00 uur was het zover: brandweerman Dirk Baeck arriveerde met de ladderwagen. Er stond wel al enkele dagen een zeer forse wind, maar die enkele Beaufort konden ons niet deren. Het is gelukkig droog gebleven met op een gegeven moment een klein beetje motregen. Het was de zoveelste donkere dag op rij zonder zonlicht (dus niet ideaal voor foto's). Voor mij een heel spannend moment niet omwille van de hoogte, maar zou ik eitjes vinden? Het zou immers een quasi nieuw gegeven zijn voor de literatuur mocht blijken dat ook eitjes op Amerikaanse eik afgezet worden.

Aangezien onze solitaire Amerikaanse eik dicht tegen de straatkant groeit, schoven we binnen de kortste keren in de korf naar hogere regionen (Fig. 6-7). Van hieruit is het immers zeer vlot zoeken. Gejuich al na amper 15 min: ik kon al een 1ste eitje lokaliseren! Het was afgezet in een kuiltje van een afgebroken knop op een klein takje. In feite een atypische plaats maar toch was de ban definitief gebroken! Doorgaans heb je een vergrootglas nodig om zekerheid te hebben. De omgeving oogt mooi vanuit de hoogte (alsook de verwonderde blikken van voorbijgangers of automobilisten) en zo krijg je ook een idee waarom overfladderende vlinders steeds opnieuw onze vlindertuin ontdekken tussen al de groene woestijnen (Fig. 8)... Het is niet voor niets dat onze vlindertuin elk jaar weer opnieuw tijdens het vlindertelweekend van Natuurpunt met kop en schouders uitsteekt boven zowel de gemiddelde Vlaamse alsook Nederlandse tuin (ongeacht goed of minder goed vlinderjaar).

Fig. 6-7. Start van de inventarisatie, Waasmunster, 22.xii.2014 (Foto's P. Van de Velde).

Fig. 8. Omgeving gezien vanaf de kruin van de Amerikaanse eik, Waasmunster, 22.xii.2014 (Foto O. Hoffmann).

Na enige toelichting en het vinden van zijn bril werd Dirk eveneens een enthousiaste helper om takken en vooral eindknoppen af te speuren. En dit onder het motto: met 2 zie je meer dan alleen (Fig. 9-10). Hij stelde zelf ook geregeld voor om ons te verplaatsen naar andere takken. Het prille succes werkte dus aanstekelijk. En inderdaad, ook hij heeft een tweetal eitjes gevonden. Na ongeveer 1:30 uur was de straatkant volledig geïnventariseerd en hadden we niet minder dan 11 eitjes gevonden! De vrouwtjes hebben blijkbaar een duidelijke voorkeur voor de bandbreedte op circa 15 m hoogte aangezien we niets gevonden hebben in de kruin (circa 22 m hoogte) en ook niets op de onderste takken.

Fig. 9-10. Inventarisatie eitjes Eikenpage, Waasmunster, 22.xii.2014 (Foto's P. Van de Velde).

Ook langs de straatkant hebben we een naburige jonge Zomereik van circa 10 m hoogte even mee in ogenschouw genomen doch zonder resultaat.

Na de straatkant werd de ladder bijna horizontaal, heel vakkundig, zeer ver uitgeschoven tot aan de takken langs de kant van onze gazon: dit is de zonnekant in de namiddag. In dit laatste uur hebben we hier toch nog relatief veel takken kunnen bereiken maar geen enkel eitje meer gevonden.

De takjes zijn zorgvuldig afgebroken omdat de eitjes voor verder wetenschappelijk onderzoek zullen aangewend worden (Fig. 11). Er zijn immers enkele opvallende elementen: ten eerste wijkt de kleur van vele eitjes al af op dit tijdstip van het jaar namelijk (licht)bruin in plaats van grijswit (en daardoor nog moeilijker te vinden) en ten tweede zijn ook sommige

ronde structuren ietwat anders gevormd (of een combinatie van beide). Ook zijn er precies 2 lichtbruine eitjes bovenop elkaar gelegd?... Redenen genoeg voor verder wetenschappelijk onderzoek. Sylvain Cuvelier is bereid gevonden microscopisch onderzoek te doen en tevens met zijn heel specifieke fototechnieken (Focus stacking) fantastische uitvergrotingen te maken. Enkel zo krijg je een idee van deze kleine wondere wereld die je anders met het blote oog nooit kunt aanschouwen: prachtige pareltjes van natuurlijke architectuur. Wat zit de natuur toch fijn in elkaar! Uit een eerste rudimentaire analyse zou al blijken dat er ook nog eitjes van andere vlindersoorten bij zijn vandaar de ietwat afwijkende kleur en/of structuur (Fig. 12-14).

Fig. 11. Ik hou de takjes zorgvuldig vast voor verdere analyse, Waasmunster, 22.xii.2014 (Foto P. Van de Velde).

Fig. 12. Normale kleur en vorm eitje Eikenpage, Waasmunster, 22.xii.2014.

Fig. 13. Eitjes afwijkend van vorm en kleur en bovendien op elkaar afgezet: andere vlindersoort? Waasmunster, 22.xii.2014.

Fig. 14. Ingezakke eitjes: onbevruichte of dode eitjes? En van Eikenpage? Waasmunster, 22.xii.2014. (Foto's S. Cuvelier).

Besluit

Uit de talrijke reacties die ik ondertussen ontvangen heb, schuift Hans Van Dyck een zeer belangrijke vraag naar de voorgrond: is de Amerikaanse eik een effectieve waardplant of is deze exoot een ecologische valstrik voor de rupsjes? Het is van wetenschappelijk belang om hier een sluitend antwoord op te vinden. Laurian Parmentier wil daarom de eitjes specifiek op Amerikaanse eik uitkweken. Als gevolg hiervan worden de takjes niet terug aan de boom bevestigd (uit goede bron heb ik vernomen dat de populatie hierdoor weinig of geen nadeel zal ondervinden en zichzelf terug in evenwicht zal brengen). Het verbaasde mij aanvankelijk een beetje dat er uiteindelijk enkel eitjes gevonden zijn langs de straatkant. Uit navraag blijkt hierin een soort logica te zitten: in de ochtendzon zetten de vrouwtjes liefst solitair eitjes af om daarna met de zon mee te draaien en voor de rest van de dag terug energie op te doen door zich te voeden met honingdauw of nectar van bloemen. 's Anderendaags herhaalt zich hetzelfde scenario tot ze uitgelegd zijn. Dus de ochtendstond blijkt toch wel een cruciale rol te spelen (althoewel de natuur geen exacte wetenschap is).

Ondanks 2 opeenvolgende mindere jaren voor de Eikenpage is dit toch een onverhoopt succesverhaal! Wat zou het geweest zijn indien we een goed vlinderjaar voor deze soort achter de rug zouden gehad hebben? Ik heb getwijfeld om het onderzoek te verschuiven naar de volgende winter in de hoop dat 2015 een beter vlinderjaar zou zijn, maar Chris Van Swaay (Vlinderstichting) en Sylvain Cuvelier hebben mij toch kunnen overtuigen om nu door te zetten. En achteraf bekeken ben ik zeer tevreden met deze nieuwe ontdekking! Ondertussen blijkt al dat er allicht maar 2 eitjes van de Eikenpage bij zijn en dat de rest vermoedelijk van andere (nacht)vlindersoorten moet zijn. Het opkweken zal hopelijk een nieuw tipje van de sluier oplichten.

Kars Veling (Vlinderstichting) heeft laten weten dat het niet alleen een "gave vondst" is maar dat tevens het zoekbeeld voor deze vlindersoort zal moeten verbreed worden. Met andere woorden een nieuwe wetenschappelijke invalshoek. De Eikenpage geeft ons, door deze waardevolle waarnemingen, een uniek kerstgeschenk dat perspectieven opent naar de toekomst!

Tot slot wil ik de brandweer Waasmunster (Fig. 15) en meer specifiek Dirk Baeck van harte bedanken alsook Jan Van Herwege. Zonder hun onbaatzuchtige medewerking zou dit nieuw (wetenschappelijk) inzicht er niet gekomen zijn. Wat mij betreft is deze zeer leuke brandweeroefening zeker voor herhaling vatbaar! Een bevestiging van nieuwe ontdekkingen is altijd mooi meegenomen...

Fig. 15. Logo op brandweerwagen brandweer Waasmunster, Waasmunster, 22.xii.2014 (Foto P. Van de Velde).